

SFÂNTA PARASCHEVA – INEL DE LEGĂTURĂ PENTRU POPOARELE DIN SUD-ESTUL EUROPEI ȘI SIMBOL AL AFIRMĂRII LOR DE SINE¹

Ernst Christoph SUTTNER

Sfânta Petka (sau Parascheva, așa cum sună și numele ei), care a fost cinstită mai întâi în patria ei, în care se vorbea limbă greacă, a devenit, în timpul stăpânirii latine în Constantinopol, în timpul Paleologilor, în acel timp pe care N. Iorga îl definea „Bizanț după Bizanț”² și pe care G. Mühlpfordt îl numește „Noul-Bizanț”³, ocrotitoarea deosebită a mai multor popoare din sud-estul Europei. Aceasta pentru că tradiția veche din Bizanț a supraviețuit neîntrerupt stăpânirii cruciate chiar în faza de declin a Imperiului roman și chiar după declinul imperiului a rămas modelul strălucit pentru popoarele vecine bizantinilor.

Sfânta Parascheva ca personalitate-simbol supranațională

Realitatea că Petka, o tânără sfântă fără ambiții, a aflat un mare ecou permite concluzii atât asupra chipului omului care a apărut cinstitorilor ei, cât și asupra conștiinței lor naționale; cinstitorilor li se arată în comuniunea cultului, o conștiință clară a co-apartenenței dincolo de limitele statului. Faptul că pentru o biografie istorică a

¹ Kirche und Nationen. *Beiträge zur Frage nach dem Verhältnis der Kirche zu den Völkern und der Völker zur Religion*, în: Das östliche Christentum, Bd. 46. Würzburg, 1997. Redare în formă rezumativă a unui referat ținut la al doilea Congres internațional de bulgaristică de la Sofia, 23. 05-3. 06. 1986.

² N. Iorga, *Byzance après Byzance*, Bukarest, 1935.

³ G. Mühlpfordt, *Das rumänische „Neu-Byzanz“: Byzantinische Kultur im eigenstaatlichen Rumänien zur Osmanenzeit*, în: J. Dummer-J. Irmscher, *Byzanz in der europäischen Staatenwelt*, Berlin 1983, pp. 171-199.

sfintei nu avem decât puțin material⁴ nu trebuie să ne deranjeze prea mult, căci cinstirea ei de odinioară a prilejuit-o nu realitatea istorică a Petkăi, ci personalitatea ei aghiografică, așa cum apare poporului credincios.

În predicile populare și descrierile vieții ei, se relatează că Petka a trăit până la vârsta de 10 ani la distinșii ei părinți, la Epivata, la Marea de Marmara, nu departe de Constantinopol. La vârstă fragedă a auzit la intrarea în biserică cuvintele Evangheliei: „Cine vrea să fie ucenicul Meu să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-mi urmeze Mie” și a fost mișcată de acestea. La ieșirea din biserică și-a dat hainele ei bune unui cerșetor și a îmbrăcat hainele rupte ale acestuia.

Părinții ei s-au supărat și au dezaprobat năzuința ascetică a fiicei lor, deoarece doreau pentru ea un viitor bine văzut de societatea bună. Atunci fiica s-a refugiat în taină într-o mănăstire din orașul Heraclea și a petrecut acolo câțiva ani ca începătoare. Mai târziu a mers în Țara Sfântă și a trăit în pocăință și cucernicie până la vârsta de 25 de ani, în mănăstirile Palestinei. După o vedenie, s-a întors în țara ei de origine și, până la moartea prematură după doi ani, a trăit în anonimat o viață model.

Abia când, prin lucrarea minunată a lui Dumnezeu, s-au aflat moaștele ei, s-a descoperit cine era ea. Atunci moaștele au fost duse în biserică și ea a devenit ocrotitoarea multor împovărați care și-au găsit adăpost în sfințenia ei.

În anul 1955, Biserica Ortodoxă Română a organizat o mare sărbătoare pentru „extinderea și generalizarea cultului Prea Cuvioasei Parascheva în toată Biserica Ortodoxă”.

Relatarea din revista oficială a Mitropoliei Moldovei⁵ începe cu constatarea: „Prin viața ei fără prihană, Sfânta Parascheva a arătat credincioșilor din țările ortodoxe ale Peninsulei Balcanice că sfințenia se poate cuceri prin nevointă și jertfelnicie puse în folosul obștei

⁴ O cercetare fundamentală cu privire la tradiție a efectuat: E. Kaluzniacki, *Zur älteren Paraskevaliteratur der Griechen, Slawen und Rumänen*; Sitzungsber. Der Ak. D. Wiss. in Wien, phil.-hist. Klasse, Bd. 141, Wien 1899. Mulțumită unei cronici din timpul țarului Ivan Asan al II-lea descoperită mai nou și publicată în 1974 poate fi dusă mai departe o nouă unire a tuturor informațiilor: E. Bakalova, *La vie de sainte Parasceva de Tîrnovo dans l'art balkanique du Bas Moyen Age*, în: *Byzantinobulgarica* 5 (1978), pp. 175-209 (Date despre publicarea cronicii: *Ibidem*, p. 176, nota 7).

⁵ *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 31 (1955), pp. 581-612.

creștine. Nu bogăția îl face pe om nemuritor. Bogăția materială de cele mai multe ori constituie o piedică pentru câștigarea nemuririi, a nemuririi în stare de fericire. Există și o nemurire în stare de sancțiune, pe care și-o câștigă acei ce pun mai mult preț pe bunuri trecătoare decât pe o trăire în dreapta credință, cu stricta observare a legilor moralei evanghelice.

Un sat obscur din Tracia, Epivata, începând din secolul al XI-lea a devenit mai cunoscut decât orașele cele mai strălucite din fostul Imperiu bizantin”. Mitropolitul Sebastian a explicat în predica sa la sărbătoare: „Curățenia în Biserica lui Hristos nu cunoaște stări sociale, vârste sau gen, ci cunoaște numai credința și virtuțile morale. Dovadă despre aceasta ne-o dă viața pilduitoare a Prea Cuvioasei Maice Parascheva... Când privim în oglinda acestei vieți de modestie și jertfelnicie, nu vedem oare realizarea chipului perfect al cuviosiei monahale, care își are temeiul în porunca Mântuitorului: „Cel ce voiește să vină după Mine să se lepede de sine!”? Fecioara Parascheva renunță la bunurile pământești pe care le avea ca moștenire de la părinți, își împarte hainele la săraci, își taie voia personală și se ascunde în anonimat, ca din această stare de umilință să reverse darurile sale cele bogate ale sufletului ei creștin peste atâtea lipsuri și suferințe în care se zbăteau unii dintre semenii ei. Pe această cale a mântuirii, spinoasă și întortocheată, ea își făurea cununa cea neveștejită a sfințeniei... și este călăuză tuturor celor însetați de izvoarele Duhului și ale nemuririi”.⁶

În chipul Sfintei Parascheva avem în față o imagine a omului care nu cunoaște nici egoismul individual și nici pe cel colectiv. Acesta arată un înalt ideal de virtute și dă o orientare clară pentru viață. În centru stau asceza și pocăința, adică felurile faptelor ale celor ce au trebuit mai întâi să se exerseze cu osteneală, adică au refuzat (lumea n.r.); acest chip al omului oferă un îndemn nu numai oamenilor plini de acțiune, ci și celor ce nici pe departe nu-și urmăresc idealul lor. Pelerinajul la sfinți ne propune să năzuim spre o ordine a valorilor drepte în propria viață, să ne gândim la alții, să învățăm să renunțăm și prin aceasta să facem posibilă împăcarea și, prin îndreptare și pocăință, să începem din nou cu binele, dacă începutul de până atunci nu a condus sau încă nu a condus la scop.

⁶ *Ibidem*, pp. 599-600.

Faptul că, în ciuda tulburărilor războaielor – în timpurile și țările de care Sfânta Parascheva este legată, a fost posibilă mereu pacea și a fost dusă munca de construire se explică prin aceea că, dincolo de granițele și deosebirile de limbă, popoarele creștine din sud-estul Europei au fost legate de un chip al omului pentru care Sfânta Parascheva este simbol.

Drumul moaștelor Sfintei Parascheva prin orașele de reședință ale Europei de sud-est

Dintr-o cronică nou descoperită și curând publicată⁷, aflăm că „în timpul stăpânirii împăratului Romanos de Constantinopol”, Sfânta Paraschiva era foarte mult cinstită la greci. Informația trebuie să se refere la timpul de dinainte de întemeierea celui de-al doilea imperiu bulgar, pentru că ultimul împărat roman cu numele Romanos a domnit în anii 1068-1071. Mai mult despre această perioadă a cultului Sfintei Parascheva nu știm; nu ne este transmis decât faptul că au avut loc minuni la mormântul sfintei.

Sub țarul Ivan Asan al II-lea (1218-1241), când cel de-al doilea imperiu bulgar era pe punctul cel mai înalt al puterii lui, țarul bulgar era cel mai influent cruciat în Constantinopol. Odată el a afirmat chiar că a primit acolo regența și nu i-a fost ușor să sufere decepția la eșecul așteptărilor sale. Când și-a reînnoit-o mai târziu, după un timp al întoarcerii din cruciade, i-au fost date de către franci, în circumstanțe necunoscute și într-un moment ce nu poate fi stabilit exact, moaștele Sfintei Parascheva de Epivata.

Ca „promotor al imperiului său”, fusese înzestrat după modelul bizantin, ca să împodobească capitala sa de la Târnovo cu biserici noi, primind moaștele sfinte și îngrijindu-se de promovarea studiilor. Ca și marii lui predecesori, Ivan Asan I și Caloian, care au mutat moaștele vestite ale sfintei la Târnovo, a luat și el acum o sfințenie în orașul său de rezidență: moaștele Sfintei Parascheva dăruite lui de cruciați. De aici înainte, capitala bulgară putea să fie mai mult de o jumătate de secol mândră de comoara ei. Bulgarii au venit la mormântul Sfintei Parascheva și ea le-a plăcut mult, încât este numită Sfânta Petka de Târnovo, cu toate că patria ei era Epivata.

⁷ Compară nota 4.

Când turcii au cotropit în 1393 Târnovo, s-au îngrijit ca orașul să nu mai rămână pentru bulgari un centru de rezistență și de afirmare de sine și, pentru a împiedica ca acolo să apară conducători politici noi, nu a fost îndeajuns să înlăture stăpânitorii și armatele lor, ci și Patriarhul și monahii învățați au trebuit exilați și bisericilor din oraș li s-au răpit moaștele. Numai când Târnovo a încetat să mai fie centru bisericesc, cultural și spiritual, sultanul a putut fi sigur că de acolo nu mai pleacă nici o năzuință de independență a bulgarilor.

După biruința asupra imperiului țarului bulgar, sultanul nu a putut să facă totuși în mod neîngrădit ceea ce-i era pe bunul plac. El a trebuit să ia în considerare statele creștine din apropiere de Târnovo, mai întâi pentru că la nord de Dunăre conducea în principatul valah Mircea cel Bătrân (1386-1418), un adversar perseverent și perspicace al mării puteri otomane, care dispunea de o putere considerabilă. De aceea, când moaștele Sfintei Parascheva au fost îndepărtate din Târnovo, sultanul nu le-a tratat pur și simplu ca pradă de război, ci a fost de acord să fie duse la Vidin. Acolo, principele local, timp de o generație, a devenit independent față de puterea țarului bulgar din Târnovo și a ajuns vasal al turcilor.

Oprirea moaștelor la Vidin a fost de durată scurtă. În 1396 turcii au obținut la Nicopole biruința asupra unei armate cruciate cu care Mircea cel Bătrân era în legătură. Acum sultanul avea mână liberă să încorporeze și Vidinul în împărăția lui și să ia acestui oraș posibilitatea de a deveni capitala reînșuflețirii unei năzuințe de independență bulgară. Moaștele Sfintei Parascheva au fost îndepărtate și din Vidin. Sultanul le-a dat unei entități statale din Serbia, slabe și dependente de turci, după înfrângerea zdrobitoare a sârbilor de pe Câmpia Mierlei (1389), unde Serbia a fost dată turcilor ca primul regat creștin din sud-estul Europei. Stefan Lazarević (1389-1427), fiul ultimului țar sârb Lazăr, căzut la Câmpia Mierlei, era vasal al sultanului și a putut să se înroleze în 1396, la Nicopole. După biruința turcilor i-au fost promise moaștele Sfintei Parascheva.

Nici el și nici nepotul și urmașul lui Gheorghe Brancović (1427-1456) nu au putut să refacă un stat sârb puternic. Prin grija pentru viața culturală, ei au putut însă, în cei 70 de ani în care au stăpânit împreună, să obțină rezultate însemnate și prin aceasta să încurajeze voința de independență a sârbilor. Astfel, sârbii au luat mai târziu la Belgrad și moaștele Sfintei Parascheva, de care era legată amintirea puternicului imperiu bulgar de odinioară al țarilor. Acolo, ele au rămas pînă la 1521, când sultanul a dat ordinul desfășurării

forțelor de luptă împotriva Ungariei și, pentru a se asigura de linia Dunării, a cucerit Belgradul.⁸

După cucerirea Belgradului, moaștele s-au întors la Constantinopol cu prada de război. Patriarhul de Constantinopol a putut să le răscumpere în schimbul a unei mari sume de bani. Până în anul 1641, ele au rămas la Patriarhat. Apoi, în împrejurări de care voim să ne ocupăm mai de aproape, au fost date domnitorului Moldovei, Vasile Lupu, care le-a adus în orașul său de rezidență, Iași, unde se găsesc și astăzi. Din Sfânta Petka de Epivata, de Târnovo și Belgrad, ea a devenit Sfânta Parascheva de la Iași.

Moaștele Sfintei Parascheva la Iași

„Dintre toate țările din sud-estul Europei, România a stat, din punct de vedere politic, timp de mai mult de un mileniu, cel mai departe de Imperiul Bizantin. Ca unică între ele, ea a rămas, în miezul ei, independentă de Constantinopol. Regiunile românești de la nordul Dunării nu au aparținut niciodată Imperiului grec, cu excepția provizoriilor capete de pod bizantine... În ciuda unor legături diverse, românii și bizantinii au trăit în sfere diferite. Roma răsăriteană a rămas pentru romanii răsăriteni de dincolo de Dunăre, în multe privințe o lume îndepărtată. Mai uimitor este că din sec. XV în aceasta a apărut o transformare temeinică. Cu toate că bizantinismul își pierduse nu numai vechea însemnătate politică, ci și strălucirea culturală și ca urmare puterea de influență, în principatele române receptarea bizantină a urcat în salturi. În viața celorlalte popoare din sud-estul Europei, influența culturii bizantine după cucerirea Constantinopolului de către turci scade, chiar la greci, care s-au dezvoltat spre un nou elenism. La aceste popoare se poate vorbi numai despre o supraviețuire a elementelor bizantine culturale primite odinioară. Dimpotrivă, la români s-a arătat în mod surprinzător tendința inversă. Moștenirea lor bizantină arată nu numai o rezonanță a ceea ce s-a receptat de dinainte, ci mai mult, o nouă receptare. La ei se poate urmări o linie ascendentă a preluării și valorificării realității bizantine și metabizantine până aproape de sfârșitul secolului XVIII”.⁹

⁸ Valoarea simbolică a moaștelor pentru voința de autoafirmare a popoarelor din sud-estul Europei este explicată, printre altele, și prin faptul că un pașă turc s-a văzut determinat să arunce moaștele Sfântului Sava în foc, ca să-i descurajeze pe sârbi.

⁹ G. Mühlpfordt (vezi nota 3), p. 171 sq.

De o deosebită însemnătate pentru noua receptare a Bizanțului a fost în principatul Moldovei domnitorul Vasile Lupu (1634-1653), despre care Steven Runciman scrie: „A fost un administrator capabil, un admirabil om de finanțe și curând cel mai bogat om din întreg Răsăritul creștin. Inteligent, el a împărțit daruri, s-a îngrijit de înțelegerea cu autoritățile turcești. Era gata, în parte din ambiție, în parte din adevărată evlavie, să se arate generos față de Bisericile Ortodoxe”¹⁰.

Prin tot felul de intrigi, el a alungat de la domnie familia moldoveană a Movilenilor orientată spre Polonia; el a deschis seria domnitorilor moldoveni orientați politic în mod clar spre Constantinopol. Spațiul liber de acțiune al lor era, din punct de vedere politic, cu mult mai mic decât cel al lui Movilă și al predecesorilor lui; cu toate acestea prin receptarea Bizanțului,¹¹ Moldova a devenit în viitorul apropiat sprijin al propriei identități a românilor.

Vasile Lupu a înzestrat orașul său de rezidență, Iași, cu strălucirea necesară, după modelul bizantin. El a fost ctitorul Bisericii Trei-Ierarhi de acolo, celebră în lume. Pe lângă ea, a organizat o Academie care a existat numai puțin timp, dar care a realizat lucruri importante, pentru că în 1642 a avut loc acolo o conferință istorico-teologică decisivă.¹²

Întocmai ca Ștefan cel Mare, cel mai însemnat dintre domnitorii de altădată ai Moldovei, care a luat moaștele unui nou martir, ale Sfântului Ioan, în vechea capitală a Moldovei, Suceava, Vasile Lupu a făcut la fel, când, în 1641, pentru o sumă uriașă, a cumpărat de la

¹⁰ S. Runciman, *Das Patriarchat von Konstantinopel vom Vorabend der türkischen Eroberung bis zum griechischen Unabhängigkeitskrieg*, München 1970, p. 330.

¹¹ Despre această receptare, Mühlpfordt arată în mod meritos că nu era restaurare, ci o formare creatoare a „Noului Bizanț”. Privitor la aceste puncte de vedere, pe care Mühlpfordt le prezintă, ar putea fi adăugat faptul că, datorită legăturii ce avusesse loc deja de mult timp în spațiul românesc dintre Ortodoxie, Reformă și Contra-reformă, influențe culturale apusene puternice din sec. XVI și XVII, ce sunt mai vechi decât curentele apusene notate de Mühlpfordt, au marcat noul în „Bizanțul reînviat”. Compară Suttner, *Die rumänische Orthodoxie des 16. U. 17. Jahrhunderts in Auseinandersetzung mit der Reformation*, în: *Kirche im Osten* 25 (1982), pp. 92-103; Idem, *Vasile Lupu und die griechische Kirche zu Anfang der vierziger Jahre des 17. Jahrhunderts*, în: *Kirche im Osten* 32 (1989), pp. 32-72.

¹² Compară Suttner, *Beiträge zur Kirchengeschichte der Rumänen*, Wien 1978, pp. 232-239; Idem, *Die Erneuerung eines orthodoxen Schulwesens in Metochien des hl. Grabes im letzten Drittel des 17. Jahrhunderts*, în: *OstStud* 34 (1985), pp. 281-299.

Patriarhia din Constantinopol moaștele Sfintei Parascheva și le-a așezat în biserica construită de el, Sfinții Trei Ierarhi. Astfel, el a făcut din orașul său de rezidență, noua capitală a Moldovei, loc de pelerinaj, și pelerinii care veneau în șuvoi acolo se adunau – aceasta nu trebuie să o trecem cu vederea – la racla unei sfinte care de secole a fost în sud-estul Europei simbol al afirmării de sine pentru popoarele creștine.

Traducere din lb. germană de
Conf. Dr. Vasile Cristescu